

УДК 336.02(477)

Гомон М.В.
здобувачХарківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця**ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ У СФЕРІ СТИМУЛЮВАННЯ
ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ****THE STATE TAX POLICY IN THE PROMOTION
OF INNOVATION AND INVESTMENT ACTIVITY****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто вітчизняний та зарубіжний досвід стимулювання інноваційно-інвестиційних процесів; проаналізовано найефективніші інструменти стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності у зарубіжній практиці та розглянуто застосування інноваційного податкового кредиту як інструменту стимулювання інноваційно-інвестиційних процесів в економіці України.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційна, податкова політика, податкове стимулювання, податкова система, податковий кредит, податкові пільги, зарубіжний досвід.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрен отечественный и зарубежный опыт стимулирования инновационно-инвестиционных процессов; проанализированы самые эффективные инструменты стимулирования инновационно-инвестиционной деятельности в зарубежной практике и рассмотрено применение инновационного налогового кредита как инструмента стимулирования инновационно-инвестиционных процессов в экономике Украины.

Ключевые слова: инновационно-инвестиционная деятельность, налоговая политика, налоговое стимулирование, налоговая система, налоговый кредит, налоговые льготы, зарубежный опыт.

ANNOTATION

The article concludes native and foreign experience of stimulation of innovative and investment processes; the most effective instruments of stimulation of innovative and investment activity in foreign practice are analyzed and application of the innovative tax credit as instrument of stimulation of innovative and investment processes in economy of Ukraine is considered.

Keywords: innovation and investment activity, tax policy, tax incentives, tax system, innovative tax credit, tax benefits, foreign experience.

Постановка проблеми. Важливим завданням стало соціально-економічного розвитку України є здійснення інвестиційної політики. У зв'язку з цим постає необхідність дослідження механізму державного впливу на формування та стимулювання розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності. Податкова політика виконує це завдання шляхом стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. На рівні держави заходи, спрямовані на розвиток інноваційної діяльності, лежать в основі державної інноваційної політики, розробка якої є одним із найбільш важливих елементів державного регулювання економіки.

Давно вже не ставиться під сумнів аксіома сучасного соціально-економічного розвитку, коли темпи цього розвитку значною мірою визначаються інвестиціями, а його якість – масш-

табами інноваційної діяльності та пов'язаних з нею науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок (НДДКР) [1]. Так, за даними Офіційного сайту ЮНЕСКО, витрати на НДДКР в Україні за 2012 р. склали 0,86%. Вона посідає 36 місце в рейтингу країн за витратами на НДДКР. Перше місце – Ізраїль (4,4%), друге – Фінляндія (3,88%), третє – Південна Корея (3,74%) [2].

Таким чином, ми бачимо, що в Україні податкове стимулювання інноваційної діяльності протягом усіх років було недостатньо ефективним, порівняно з іншими країнами, а тому не приносило очікуваних результатів. Саме тому активізація податкового стимулювання інноваційної діяльності на сьогодні є особливо важливою. Наша держава ще й досі відстає в технологічному розвитку від багатьох країн. Задля покращення соціально-економічного стану країни варто було б використати зарубіжний досвід інноваційної діяльності, для того, щоб застосувати найбільш ефективні інструменти стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням впливу податків на обсяги інвестиційної діяльності присвячено чимало наукових праць вітчизняних економістів, таких як В.П. Александрова, М.П. Денисенко, В.С. Загорський, І.В. Запаріна, Ю.Б. Іванов, С.М. Ілляшенко, І.А. Крисоватий, В.П. Кудряшов, С.В. Ткаченко, А.Б. Яковлев.

Незважаючи на те, що питанню податкового стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності було присвячено багато наукових праць, залишається невирішеним питання щодо критеріїв відбору до пріоритетних технологій та інноваційних проектів, механізми пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності є недосконалими. Також не до кінця опрацьована проблема імплементації світового досвіду стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в економіці України.

Мета статті полягає у вдосконаленні податкової політики стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні з урахуванням імплементації зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування податкової політики має обов'язково передбачати розробку її стратегії, а

реалізація податкової політики має передбачати розробку такої тактики, яка б не суперечила стратегії [3]. Активізація інвестиційних процесів в економіці та підвищення регулятивного потенціалу системи оподаткування на основі запровадження інноваційно-інвестиційних преференцій є одними з головних завдань реалізації стратегічних цілей податкової політики в Україні [4]. Спектр інструментів інноваційної спрямованості досить широкий і включає в себе не тільки інструменти стимулювання інвестицій, що традиційно застосовуються, але і цілий ряд специфічних інструментів, спрямованих на підтримку інноваційних підприємств, а також на розвиток науково-технічного забезпечення інноваційної діяльності.

В кінці 90-х – на початку 2000-х рр. держава значну увагу приділила стимулюванню інноваційно-інвестиційній діяльності. У 1999 р. Верховною Радою України було схвалено Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України, в якій серед заходів податкового стимулювання інноваційної діяльності було передбачено використання таких інструментів:

- застосування податкових пільг для всього циклу інноваційного процесу від фундаментальних досліджень до впровадження у виробництво за умов використання інновацій для збільшення обсягу та підвищення якості виробленої продукції;
- диференціація розмірів податкових пільг залежно від активності в інноваційному процесі конкретних підприємств, організацій і окремих осіб за умов щорічного збільшення ними витрат на науково-дослідні, дослідно-конструкторські роботи не менш як на 25%;
- звільнення від оподаткування частини прибутку, що спрямовується підприємствами до Української державної інноваційної компанії, Державного фонду фундаментальних досліджень, галузевих інноваційних фондів, галузевих фондів технологічного розвитку та реконструкції виробництва тощо;
- звільнення від сплати податків, включаючи валютні кошти наукових установ, діяльність яких здійснюється за рахунок державного бюджету;
- введення податкових пільг на прибуток і додану вартість для наукових організацій, які входять до національної системи науково-технічної інформації;
- запровадження для малих і середніх науково-виробничих організацій, штат яких не перевищує 500 працівників, за рахунок коштів Державного інноваційного фонду України, безповоротних субсидій у розмірі до 25% загальної суми витрат на створення та впровадження нововведень;
- звільнення від оподаткування коштів, спрямованих на підвищення кваліфікації і перепідготовку наукових та науково-технічних кадрів. Проте, жоден з вищеперелічених ін-

струментів не був закріплений належним чином у податковому законодавстві та не набув практичного застосування у податкових механізмах [5].

У 2002 р. вступив в дію базовий закон «Про інноваційну діяльність», де було встановлено значні пільги для інноваційних підприємств [6]:

- 50% ПДВ за операціями з поставок продукції, пов'язаних з виконанням інноваційних проектів, не підлягають сплаті до бюджету, залишаються у розпорядженні цих підприємств, зараховуються на спеціальний рахунок і використовуються винятково на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності та розширення власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз;
- пільгове оподаткування прибутку підприємств, відповідно до якого 50% податку на прибуток, одержаного від виконання цих проектів, використовується у тому самому порядку, що й кошти від частини сум ПДВ. Цей механізм передбачено для інноваційних підприємств, які отримали свідоцтво про державну реєстрацію інноваційного проекту та розпочали реалізацію проекту не пізніше, ніж за 18 місяців від дати його державної реєстрації;
- сплата земельного податку у половинному розмірі;
- прискорена амортизація основних фондів;
- при ввезенні в Україну протягом строку чинності свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проекту сировини, обладнання, комплектуючих та інших товарів (крім підкампозних), необхідних для виконання цього проекту, вони звільнюються від сплати ввізного мита та податку на додану вартість.

На відміну від попередніх заходів, у Податковому кодексі України недостатньо розглянуте стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності. Відсутні визначення інновації, інвестиційного податкового кредиту, інноваційного податкового кредиту.

Але Податковий кодекс передбачає відновлення спеціального режиму оподаткування для суб'єктів господарювання, які реалізують інвестиційні проекти на основі інноваційних технологій, пов'язаних з модернізацією діючих та створенням нових виробництв (підприємств). Негативною стороною реформування ПКУ у 2015 р. стала відміна більшості пільг стосовно податку на прибуток підприємств, також відмінені пільгові ставки для ІТ компаній [7]. На жаль, у Податковому кодексі ці покращення лише передбачаються, вищеперераховані норми здійснені частково та не в повній мірі. Незважаючи на зрушення в законодавстві України, процеси регулювання і стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності залишаються нерозвиненими, не в повній мірі вирішено проблему в проведенні оптимальної податкової політики, в тому числі в стимулюванні інноваційної діяльності.

Тому розглянемо зарубіжну практику стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності.

Основні інструменти податкового стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності, що застосовуються у світовій практиці, пов'язані з прямими податками – податком на прибуток (доходи) підприємств та податком на доходи фізичних осіб. Одним з небагатьох винятків з цього загального правила є спеціальні податкові режими інноваційної діяльності в технопарках, де поряд з пільгами стосовно прямих податків можуть використовуватися пільги з ПДВ, мита, платежів (податків) на соціальне страхування. Всі інноваційні пільги можуть бути розділені на дві групи: прямі пільги, безпосередньо спрямовані на стимулювання інноваційної активності; непрямі пільги, спрямовані на інші цілі, наприклад, на залучення інвестицій, створення нових робочих місць і т. п., при застосуванні яких стимулювання інновацій виступає одним з можливих додаткових ефектів [1]. Основні інструменти податкового стимулювання інноваційної діяльності у світовій практиці подані у таблиці 1.

Крім вищеперерахованих, існують ще такі податкові інструменти стимулювання інвестицій:

- зменшення податкового прибутку на вартість приладів та обладнання, що передається вищим навчальним закладам, НДІ та іншим інноваційним організаціям;
- пільгове оподаткування дивидендів, отриманих за акціями інноваційних організацій;
- пільгове оподаткування прибутку, отриманого в результаті використання патентів, ліцензій, ноу-хау та інших нематеріальних активів, що відносяться до інтелектуальної власності;
- відстрочка сплати податку на прибуток [9].

Зупинимось детальніше на розгляді податкового кредиту, оскільки саме цей вид інноваційних пільг, разом з податковою знижкою, є найбільш перспективним у податкових системах країн з розвинутою ринковою економікою.

Інвестиційний податковий кредит – інструмент податкової підтримки суб'єктів інвестиційної діяльності, різновид податкової пільги у вигляді податкового кредиту. Сутність податкового кредиту полягає у встановленні певної частки вартості інвестицій, що вираховується із суми податкових зобов'язань компанії з корпоративного прибуткового податку. Це дозволяє полегшити умови реалізації інвестиційних проектів, особливо на перших, найвитратніших етапах їх впровадження. Фактично держава, відмовляючись від частини податкових надходжень, бере участь у фінансуванні інвестицій [10].

Існує об'ємний (простий) та прирістний податковий кредит. При використанні об'ємного податкового кредиту сума податкових зобов'язань зменшується на загальну суму інноваційних витрат, тобто при простому податковому кредиті сума витрат підприємства на інноваційну діяльність відшкодовується йому державою шляхом зменшення податкових платежів, а сума податкового кредиту збільшується прямо пропорційно збільшенню обсягів інноваційних витрат [11].

При цьому в кожній країні законодавчо врегульовано перелік умов, за наявності яких витрати можуть бути кваліфіковані як інноваційні, а також питома вага інноваційних витрат, що підлягає відшкодуванню через механізм податкового кредиту, в загальній їх сумі (ставка податкового кредиту) [12].

Таблиця 1

Інструменти податкового стимулювання інноваційної діяльності [8]

Інструмент стимулювання	Принцип дії	Країна
Податкові канікули	1. Звільнення від оподаткування на певний період прибутку, отриманого від реалізації інноваційних процесів. 2. Звільнення від оподаткування на певний період прибутку, отриманого інноваційним підприємством.	Франція, Угорщина, Македонія
Зменшення ставок податку на прибуток	1. Зменшення ставок оподаткування інноваційних організацій. 2. Зменшення ставок оподаткування прибутку від реалізації інноваційного проекту.	Франція, Греція, Туреччина
Прискорена амортизація	Підвищені норми або скорочений період амортизації дозволяють використовувати в новому податковому періоді такі основні фонди нарахування суми амортизації, що зменшує податкову базу.	Бельгія, Фінляндія, Данія, Нідерланди, Люксембург, Португалія
Інвестиційна податкова знижка	Зменшення податкової бази на суму інноваційних витрат капітального характеру.	Австрія, Великобританія, Нідерланди, США
Податковий кредит	Об'ємний: сума податку на прибуток зменшується на частку загальної суми інноваційних витрат. Прирістний: сума податкових зобов'язань зменшується на певну частину перевищення інноваційних витрат у звітному податковому періоді порівняно з попереднім	США, Франція, Канада, Туреччина, Словаччина, Люксембург, Іспанія, Ірландія

Прирістний податковий кредит застосовується в тому випадку, коли держава зацікавлена в прискоренні інноваційних процесів та збільшенні пов'язаних з цим витрат підприємств. При такому підході сума податкових зобов'язань зменшується на певну частину перевищення інноваційних витрат у звітному податковому періоді порівняно з попереднім (або кількома попередніми). Якщо інноваційні витрати не збільшуються (незалежно від їх абсолютної величини), то права на зменшення суми податку, що підлягає сплаті в бюджет, платник не має.

На сьогодні саме цей вид інноваційних пільг є більш поширеним і перспективним у податкових системах країн з розвинутою ринковою економікою. Як свідчить світовий досвід, сфера застосування об'ємного податкового кредиту досить широка. Він використовується для стимулювання інвестиційної активності, інноваційної діяльності, підтримки окремих галузей економіки та депресивних регіонів, створення нових робочих місць, енергозбереження, захисту навколишнього природного середовища, підготовки кадрів тощо [13].

Прирістний податковий кредит у більшості випадків пов'язаний саме зі стимулюванням інвестицій в інновації, тобто розглядається перш за все як засіб податкової підтримки інноваційної діяльності. Введення податкового кредиту для стимулювання інновацій потребує чіткого законодавчого врегулювання всіх його елементів. Використання механізму податкового кредиту в українській системі оподаткування є одним з найперспективніших засобів податкової підтримки інновацій, але визначення умов його надання потребує подальшого науково-теоретичного та методичного обґрунтування з урахуванням специфіки української економіки. Разом з тим напрями його можливого застосування залежать від впливу цієї пільги на кінцеві фінансові показники роботи підприємства [14].

Інноваційно-інвестиційний кредит досить широко використовуються у країнах Західної Європи. Наприклад, у Франції інвестиційний податковий кредит надається на рівні 25% приросту витрат компаній на НДДКР порівняно із попереднім роком, а в Німеччині поширена прискорена амортизація, що вже у перший рік дозволяє амортизувати 50% вартості майна, а за перші три роки величина амортизованого майна може сягати 80%. У США величина інвестиційного податкового кредиту коливається у межах 6–10% обсягу інвестицій в устаткування [15].

Запровадження в Україні інвестиційного податкового кредиту може бути одним із шляхів розв'язання проблеми збільшення обсягів інвестиційних ресурсів на підприємствах і прискорення інвестиційно-інноваційного розвитку в країні, тому доцільно було б у Податковому кодексі передбачити інвестиційний податко-

вий кредит для підприємств, що впроваджують прогресивні технології, для виконання ними важливих соціально-економічних завдань та реалізації інноваційного сценарію розвитку економіки держави [16].

Надання права платнику податків використовувати прискорену амортизацію дасть змогу підвищити ефективність інвестиційної та інноваційної діяльності, але тільки при організації строгого контролю за правильністю використання амортизаційних відрахувань. Призначення такого контролю – цільове використання амортизаційного фонду. Для цього доцільно організувати облік руху амортизаційних засобів. Інструмент прискореної амортизації сприяє досить швидкому технічному переоснащенню економіки ряду країн. Тому при виробленні ефективної, економічно та науково обґрунтованої конкретної схеми цей засіб дає змогу підприємствам, які його застосовують, можливість швидше і ефективніше окупили вкладені інвестиції в основні засоби, створюючи в економіці сприятливі умови щодо залучення інвестицій в реальний сектор економіки [17].

Висновки. Таким чином, в статті було розглянуто податкове стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності як у вітчизняній, так і в зарубіжній практиці. Незважаючи на реформи в українському законодавстві, податкове регулювання і стимулювання інноваційно-інвестиційних процесів залишається неефективним та діє не в повній мірі. Запозичення світового досвіду з податкового регулювання інноваційно-інвестиційних процесів дасть розвиток у регулюванні інноваційно-інвестиційної діяльності та підвищить соціально-економічний розвиток країни. Доцільно використати такі специфічні інструменти податкового регулювання інноваційної сфери, як застосування прискореної амортизації основних засобів та введення інноваційного податкового кредиту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій : [навчальний посібник] / під ред. Ю.Б. Іванова, І.А. Майбурова – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 492 с.
2. Офіційний сайт ЮНЕСКО. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uis.unesco.org/>.
3. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України : [монографія] / за заг. ред. Л.Л. Тарангул. – К. : Фенікс, 2012. – 532 с.
4. Податкова система: [навчальний посібник] / [В.Г. Баранова, О.Ю. Дубовик, В.П. Хомутенко та ін.]; за ред. В.Г. Баранової. – Одеса: ВМВ, 2014. – 344 с.
5. Захарін С.В. Стимулювання інноваційної діяльності корпоративного сектору / С.В. Захарін // Фінанси України. – 2006. – № 7. – С. 101.
6. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. №40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
7. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. №2755-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sfs.gov.ua/>.

8. Финансовые инструменты социально-экономического развития государства и регионов / под ред. А.Д. Данилова: [монография]. – К.: Компьютерпресс, 2009. – 288 с.
9. Податкова система : [навчальний посібник] / за заг. ред. В.Л. Андрущенко – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 416 с.
10. Финанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія: у 3 т. / за ред. Т.І. Єфименко, А.І. Мярковського; ДННУ «Акад. фінансового управління». – Вид. 2-ге, перероб. й доповн. – К.: ДННУ «Акад. фін. управління», 2013. – 672 с.
11. О.В. Марченко, В.П. Ткаченко. Напрями податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств. /Марченко О.В., Ткаченко В.П. // Економіст. – 2013. – №1. – С. 13–17.
12. Податкова система : [навчальний посібник] / за заг. ред. Андрущенко В.Л. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 416 с.
13. Ткаченко С.В. Податкове стимулювання інноваційної діяльності / С.В. Ткаченко // Стратегія розвитку України у глобальному середовищі / Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції 13–15 листопада 2009 р. – Т. II. – Сімферополь : ВіТроПринт, 2009. – С. 144–148.
14. Проблеми розвитку податкової політики і оподаткування : [монографія] / за заг. ред. Ю.Б. Іванова. – Харків : ВД «Інжек», 2007. – 448 с.
15. Report of Paying Taxes 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pwc.com/gx/en/payingtaxes/downloadorder.jhtml>.
16. Сідельникова Л.П., Костіна Н.М. Податкова система : [навчальний посібник] / Л.П. Сідельникова, Н.М. Костіна. – Київ: Ліра-К, 2013. – 604 с.
17. Крисоватий І.А. Можливості застосування в Україні позитивів міжнародного досвіду податкового регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. / І.А. Крисоватий // Бізнесінформ. – 2013. – № 10. – С. 347–350.